

HERMAN OTTÓ EMLÉKÉRE

100 éve, 1914. december 27-én hunyt el.

Herman Ottó

Élete

A 19.század kimagasló képességű és hatású természettudósa, néprajzkutató, polihisztor és politikus.

Herrmann Károly Ottó 1835 június 26-án született Brezbóbányán, egy Felvidéki szász családban. Herrmann Károly kamarai orvos és Hammersbergi Ganzstuck Franciska első fiúgyermekéként. Sokoldalúsága előtt tisztelegve az utolsó magyar polihisztornak és a madarak atyjának is nevezték. Zoológiai szakmunkákban nevének rövidítése: „Herman”.

Nagy családba érkezett, hiszen négy lánytestvére után elsőszülött fiú volt, majd később született még egy fiútestvére, aki öt éves korában meghalt, valamint további kettő húga is. A család német nyelvű volt, emiatt csak hét éves korától kezdett magyarul tanulni és tizenkét éves koráig csak németül beszélt. Szülőhelyéről családjával csak 1847-ben költözött át a Miskolc melletti Alsóhámorba.

A természettudományok szeretete volt talán a legnagyobb öröksége, melyet apjától kapott.

Miskolc:

Herrmann Károly szerény jövedelméből, de mégis tisztességben nevelte népes családját és minden egyéb feladata mellett nem feledkezett meg a természet szeretetéről. A maga korában jelentős ornitológusnak számított és a korszak vezető tudósaival, Christian Ludwig Brehmmel, Johann Friderich Naumannal és Petényi Salamon Jánossal tartott fenn levelező kapcsolatot.

Iskoláit Miskolcon kezdte az ágostai hitvallású esperesi közéleti iskolában. Hogy ne kelljen naponta begyalognia a városba, ezért apja egy iparos családnál szállásolta el és étkezését a menzán oldották meg. Tanára volt Máday Károly, aki a tudományok

mellett az igaz hazaszeretetre nevelte. Követendő példát mutatott neki azzal, hogy tevékenyen kivette a részét az 1848–49-es forradalom és szabadságharcból. A forradalmi hevület nem véletlenül Herman Ottót is elkapta, pedig még csak tizennégy éves volt. Elhatározta, hogy honvédnek jelentkezik. Azt hallotta, hogy a tüzérségnél fiatalabb fiúkat is felfogadnak ágyútisztogatóknak. Egy barátjával megszökött otthonról, hogy a szabadságharc katonája lehessen.

A véznácska ifjút azonban hazaküldték. A magyar öntudat és nemzeti ragaszkodás végigkísérte életét késő aggkoráig. Magyarágát azzal is jelezte, hogy német származású nevét megkurtítva használta, a Herrmann helyett ő Herman-nak írta. Az első keresztnévét a Károlyt elhagyta és helyette a másodikat az Ottót használta.

A szabadságharc leverése olyannyira megviselte, hogy felhagyott a tanulással és Miskolcon egy helyi lakatosmester segédjeként, majd később a korompai gépgyár munkásaként dolgozott. Apja talán egyet is értett ezzel az iránnyal, hiszen saját szegénységük okán orvosnak valószínűleg nem akarta taníttatni és hasonló okok miatt tanárnak sem. A természet kutatása főleg nem adhatott volna megélhetést fiának, ezért azt gondolták ki közösen, hogy mérnököt faragnak belőle. 1850-ig a miskolci evangélikus algimnáziumban tanult.

Bécs és Katonáság:

A szabadságharc leverése után, 18 évesen a bécsi politechnikumban mérnöknek tanult, amit sajnos nem tudott befejezni. A mérnöki pályát kettétörte, hogy 1854 tavaszán apja meghalt. A hat leánytestvérével maradt édesanyja további tanulmányait már nem tudta anyagilag támogatni, ezért géplakatosként dolgozott egészen 1856-ig.

Természetszeretete azonban itt is megmutatkozott, hiszen amikor a gyár olajszagú műhelyéből kiszabadult, akkor a bécsi természetrajzi múzeumban, az úgynevezett császárim **Naturalienkabinett**-ben töltötte minden szabadidejét. Itt ismerkedett meg a rovartan kiemelkedő svájci kutatójával Carl Brunner von Wattenwyl-el. Sokat tanult a mestertől, akivel együtt gyűjtötték a rovarokat és preparálták is azokat. Brunner figyelt fel arra, hogy milyen jól rajzol tanítványa, és elkészíttette vele a rovaros dolgozatainak illusztrációit. Az itt szerzett tudás köszönt vissza később

híres pókmonográfiájában, vagy a Magyar halászat könyvében látható Herman illusztrációkon. Bécsben nem érezte magát teljesen egyedül, hiszen bejáratos volt a Mayer-családhoz ahol a családanyát "meine liebe Wiener Mutter"-nek (bécsi édesanya) szólította, míg őt "Wurmdoktornak" (bogárdoktornak) hívták. Itt érte az első szerelem is, hiszen fräulein Kapellert a szó nemes értelmében a barátnőjeként tisztelte. De a kialakuló idillt megzavarta, hogy nem jelent meg a kötelező sorozáson. Azt gondolta „az osztráknak - úgymond - nem fogok szolgálni”. Ez a fajta passzivitása azonban visszaütött, hiszen szökevénynek nyilvánították és 1857-ben kényszerrel a sorozó bizottság elé állították. A katonaoorvos nagyothallását egyszerű szimulálásnak minősítette és büntetésként 12 évre besorozták katonának. Katonai szolgálatát Zólyomban két évig tartó katonai kiképzéssel kezdte, majd egységével a dalmát tengerpartra vezényelték. Ebben az időben már őrmester, hiszen előjárói felismerték, hogy igazi kincs a laktanya embertelen és zord világában. Olyan katona volt, aki gyöngybetűkkel írt, mindent meg tudott fogalmazni, miközben több nyelven beszélt és példás precizitás jellemezte az apró ügyességet igénylő feladatok végrehajtásában. Ezek után nem lehet csoda, hogy hamarosan írónoki feladatokat végezhetett és az ezrediroda nélkülözhetetlen kelléke lett. A dalmáciai szolgálatának eredménye, hogy láthatta Fiumét, Zárát és Raguzában két évet tölthetett el. Herman őrmester a laktanya zárt világát, úgy viselte el, hogy a tenger szerelmese lett és kimenői alkalmával a tengerpartot kutatta. **„Követtem az apályt, megláboltam a dagályt; néztem a sirály lenge röptét, mellyel a hullámszínét követte. Gyermekéveim legszebb álma - sok szép tengeri csiga! - beteljesedett...”** Ezekről az időkről és az itt szerzett élményeiről később a Vasárnapi Újság hasábjain Adriai képek című cikksorozatában számolt be.

A büntetésként kirótt 12 évi katonai szolgálatból nagy szerencséjére korábban kiválhatott. Olyan becsülettel és szorgalommal látta el ugyanis feladatait, hogy az ezred parancsnoka I. alezredes egy szép napon, amikor megkapta saját Bécsbe szóló kinevezését, - ahova nem vihette magával - megkérdezte, hogy mit tehet Hermanért. „Eresszenek engem haza!” Volt gyors válasza és pár nap múlva 1861. szeptember 7-én immáron obsitos bakaként utazhatott hazafelé.

A seregből hat év tényleges szolgálat után sikerült leszerelnie és folytathatta természettudományi vizsgálódásait.

Alsóhámor:

Az Adriáról hazaérve Alsóhámorra néhány hónapig kikapcsolódásként a Bükkben vadászott és madarakat preparált. Ekkoriban újra fellángoltak a nagyhatalmak elleni

forradalmi mozgalmak és Herman is fellelkesült, hogy most már ő is harcolhat az elnyomók ellen.

Bécs, Észak-Olaszország és Lengyelország:

Bécsen keresztül Észak-Olaszországba utazott és csatlakozott a Milánó környékén harcoló olasz szabadcsapatokhoz. 1862-ben továbbment Lengyelországba és részt vett a januári felkelésben. Itt lőtték át carbonari kalapját, amit aztán a haláláig megőrzött. De 1863-ban kiábrándult a forradalomból, aminek oka volt, hogy a forradalmi mozgalmak nem tudtak átütő sikert elérni, hiszen elmaradt az általános nemzeti felkelés, ezért inkább visszatért Magyarországra.

Magyarország és Erdély:

Hazatérte után Kőszegen két társával „fényirdai műtelep”-et alapított és a csődbe menetelig fényképészként dolgozott. Itt ismerkedett meg Chernel Kálmánnal, akinek ajánlásával 31 éves korában Kolozsvárra ment. Brassai Sámuel hívja magához először dolgozni az Erdélyi Múzeum Egylethez. Brassai a saját 1000Ft-os fizetéséből 300-at ajánl Hermannak, hogy menjen hozzá madár preparátornak. Itt olyan vehemenciával vetette magát bele a tudományos életbe, mintha pótolni szeretne volna minden addig elfecsérelt idejét. Tanulni és alkotni vágyott. Méhely Lajos ekkor így írt róla: „Herman Ottó nem volt céhbeli zoológus, amit úgy kell értenünk, hogy nem ment át a zoológiai disziplínák egységesen kiművelő hatásán és nem szerezhette meg a zoológiai ismereteknek azt az alapját, mely rendes körülmények közt a sikeres, önálló munkásságnak elengedhetetlen feltétele. Ámde reá e tekintetben sem lehet a szokásos mértéket alkalmazni, mert, ámbar autodidakta volt, akinek önszerezte ismeretkörében mesés értékek mellett itt-ott nagyobb hézagok is akadtak, ez utóbbiakat bámulatos könnyűséggel tudta kitölteni, vagy legalább áthidalni. Ezt pedig szinte öntudatlanul, öserejű zsenialitásával érte el, mert elméjének élessége mellett, ha tudásában valamilyen hiányt vett észre, nem nyugodott, míg azt tökéletesen ki nem egyenlítette; ha pedig az összefüggések hosszú sorozata miatt nem tehetett, akkor - a lángelmék rendes szokása szerint - új magyarázattal, vagy elmélettel tudta a szükséges kapcsolatot létrehozni. Ilyen esetekben nagy segítségére volt gazdag képzelőereje, úgy hogy - ha nem is mindig - szinte ösztönszerűen fején találta a szöveget.”

Kolozsvári tartózkodása során gyakran járt színházba, ahol rossz hallása miatt az első sorból nem csak az előadást figyelte, hanem a művésznőt Jászai Marit is. Kettejük kapcsolata 1871-től kezdődik és 1872 tavaszáig tart. Levélben kérte meg a

színésznő kezét, aki igent mondott, de mégsem lépnek házasságra, mert Mari a Nemzeti Színházhoz szegődött.

De nehézség is akadt bőven, hiszen hiába volt a fizetése több mint a pályázaton elnyert évi 300, hiszen ekkor már 600 forintot kapott, melyet kiegészítettek 200 forint szállástérítéssel is. Mégis folyamatosan anyagi gondjai voltak és Brassaival kiéleződött személyes ellentéte miatt otthagyta a múzeumot és politikai szárnypróbálgatásai keretében újságíró lett. A Magyar Polgárnál megjelenő írásaiban útirajzokat, társadalmi vonatkozású kisebb cikkeket írt, de például jelentősebb megnyilvánulása volt, hogy szimpatizált a

párizsi kommünnel. A helyzet azonban azt hozta, hogy 1872-ben úgy látta jobbnak, ha elhagyja Kolozsvárt és máshol keresi a boldogulást. 22 krajcárral a zsebében, a vállán vadászpuskájával, kíséretében hűséges társával Csóri kutyával indult útnak és majdnem eljutott Afrikába, de végül a magyar fővárosban kötött ki.

Magyarország:

1875-ben Trefort Ágoston ugyanis kinevezte a Magyar Nemzeti Múzeum állattárába őrségédnek, mely nem jelentett ugyan nagy jövedelmet, de legalább hivatali lakáshoz juttatta a múzeum földszintjén. Itt a Természettudományi Társaságtól kapott megbízásból hatalmas gyűjtőmunkával összeállította, majd megírta Magyarország pókfaunáját és a magyar halászat történetét. 1877-ben létrehozta és tíz évig szerkesztette a *Természettudományi Füzeteket*. A madártan nemzetközileg elismert tudósaként számos könyvet írt a madarakról. Jelentős volt munkássága a néprajz, a nyelvészet és a régészet terén is. Kivette részét a közéletből is: 1879–1883 között Szeged, 1893–1896 között Miskolc, majd Törökszentmiklós függetlenségi párti országgyűlési képviselője volt. Politikusként is szót emelt a természettudományi ismeretek terjesztéséért, mert elvei szerint a természetben felismert harmónia segíthet jobbra tenni a társadalmat. 1885-ben, 50 évesen vette nőül fiatal barátjának nővérét a nála húsz esztendővel fiatalabb Borosnyay Kamilla (1856–1916) írónőt. Az avasi református templomban esküdtek meg. Felesége nagy segítsége volt a rosszul halló férjnek, mindenhová elkísérte és segítette feljegyezni a

fontosnak vélt dolgokat. Vele húzódott vissza a házasságkötéskor vásárolt lillafüredi nyaralóba, a Pele-lakba. 29 éven keresztül voltak házасok.

*Herman Ottó egykori nyaralója,
a Pele-lak*

Idősebb évei:

75 éves korában a József körút és a Baross utca kereszteződésében a szinte már alig halló, gondolataiba feledkező tudóst elütötte a villamos. Az elszenvedett sérüléseiből szerencsére felépült és újra aktívan írhatott, de a baleset után két évre kisebb szélütés is érte. Ettől keze reszketőssé vált és csak óriási akaraterjének köszönhetően tudott megint írni azért, hogy elkezdett néprajzi tanulmányait befejezhesse. 1914 novemberében jelent meg a magyar pásztorok nyelvkincsét bemutató munkája. Nem volt ő városba való, hiszen nagyothallása miatt számtalan urbanizációs veszély leselkedett rá. 1914. december elején egy hideg téli nap délelőttjén megint közlekedési balesetet szenvedett, ekkor egy teherhordó szekér ütötte el a Múzeum körúton.^[3]

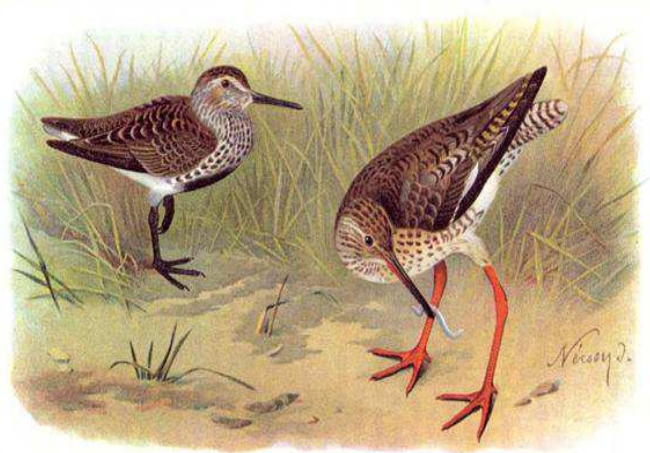
A bal alsó lábszára tört el, ami nem lett volna magában végzetes, de lábadozás közben a sok fekvéstől tüdőgyulladást kapott és *szívbenulás következtében december 27-én meghalt.* 1914. december 29-én a Földművelésügyi Minisztérium saját halottjaként evangélikus szertartás szerint Budapesten temették el. Bárczy István főpolgármester a főváros nevében díszsírhelyet ajánlott fel a Kerepesi Úti temetőben (IX. tábla, I. sor 85.). Entz Géza mondta a búcsú beszédet a Királyi Magyar Természettudományi Társulat, a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztálya és a Magyar Földrajzi Társaság nevében.

Az első világháború miatt temették el Budapesten, 1965-ben hamvait Miskolc város tanácsa elhozatta azért, hogy végakarátának megfelelően a háromi temetőben helyezze el és ott leljen örök nyugalomra.

Munkássága

Ornitológia:

Már kiskorától érdekelték a madarak, és vadászott is rájuk. Tehetsége is volt a vadászáshoz, egy ritkaságnak számító ugartyúkot sikerült is levadásznia Kőszegen. Ezt kitömve Chernel Kálmánnak adta. Ez szimpatikus volt Kálmánnak, és jó ajánlással pályáztatta állatpreparátori állásra.

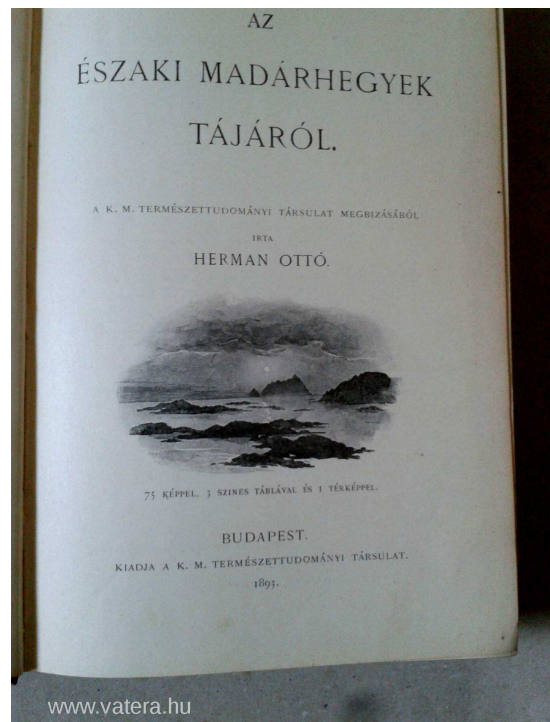

$\frac{1}{2}$

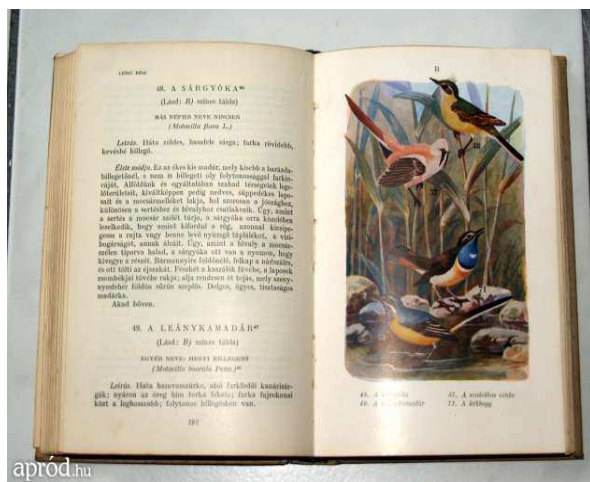
1867-68ban Gyekén és Mezőzáhon madártani figyeléseket végzett, így sikerült olyan ritka fajokat is beszereznie, mint a kis sirály, rozsdástorkú pityer és a kékcsőrű réce.

Az 1980'as évektől kezdett el mélyebben beleásni a madártannal az ornitológiába. Ellentétesen a német ornitológiai iskolával, ő a madarak életmódját és táplálkozását részesítette előnyben, ezzel is segítve a madárvédelmet. Vizsgálatok során, kimutatta, hogy a valaha veszélyesnek hitt madarak mégse olyan veszélyesek.

De Herman Ottó nem állt meg a magyar határoknál, a norvég fjordok madárvilágát is felfedezte ahol társa volt Lendl Adolf. Rengeteg információt gyűjtött be ez idő alatt, és ezeket gondosan feldolgozva megírta az „Az északi madárhegyek tájáról” című művet.

1891-ben megrendezte a II. Nemzetközi Madártani Kongresszust Budapesten. Később 1893-ban létrejött Herman Ottó segítségével a Magyar Ornitológiai Központ, melynek alapító igazgatója volt, és itt hozta létre az Aquila című folyóiratot.

Megjelent a Madarak hasznáról és káráról című könyve 1909-ben ami nagy sikert hozott Ottó számára. Rengetegen olvasták, és híressé vált.

A Magyar Ornitológiai Központ munkatársai a világon harmadikként kezdték el a madárűzést, amellyel ellentétet vontak maguk köré. Közel 200 madárfaj 85ezer egyedét

jelölték meg, ami elég sikeresnek mondható. A sikernek hála nagy sajtóhírnevet kapott a fehér gólya, amit Dél Afrikában ejtettek el. Herman Ottó levelet is írt a gólya útjáról.

„A madár elérte a D. szél. 30° és a K. hossz. 30° alatt fekvő Polelát Natalban. Ez az út szinte egyenesen déli irányban vezetett keresztezve az egyenlítőt, az utazás hossza légvonalban nagyjából 8600 km volt. A mi gólyánk nagyon mélyen behatolt dél-afrikai barátaink országába, ezért így kell kezelnünk az eset nagy jelentőségét; és reményemet fejezem ki, hogy a gólyák vonulását hamarosan tisztán láthatjuk.”

Halászat:

Herman szülei barátja, Petényi Salamon János foglalkozott a halakkal régebben. A legenda szerint Herman a piacon vett egy gyümölcsöt, és csomagoló papírnak azt a kéziratot kapta, melyen rajta volt Petényi Salamon János hagyatéka a halakról.

Ez felkeltette Herman érdeklődését és el kezdett a halakkal is foglalkozni. Négy év alatt 7 hónapot töltött hajón, halakat vizsgálva. Magyarország rengetek tavát, folyóját bejárta, és hosszas munka után kiadta első halakról szóló természettudományi könyvét : „A magyar halászat könyve”. Ennek a könyvnek két kiadása is volt. Az elsőben ismertette az ősi eszközöket és halászási módokat. A másodikban pedig a magyar halak életmódját és táplálkozását mutatja be főként.

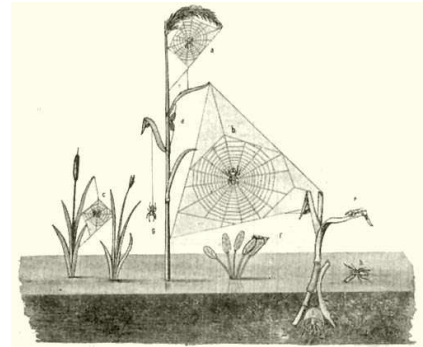
Arachnológia:

Ha eddig nem vettük volna észre Herman Ottó az állatok szerelmese volt. A világ egyik „legfélelmetesebb” állatát, a pókot is tanulmányozta. Herman ha félt volna is megérte volna ezen a kiadványon dolgoznia, hiszen becsülő szavakat kapott mindenkitől aki kezébe eljutott a könyv.

„Az eddig írt pókászati munkák közül egyikben sem tárgyaltattott a pókok életmódja oly behatóan, oly éles elmével, mint az Ön művében és emellett nem egy új, szerfelett érdekes megfigyelést közöl olyat, amely 25 évi tanulmányaim közben még a magam figyelmét is elkerülte.”

Ludwig Carl Christian Koch

Herman egyébként meglehetősen nagy sikert szerzett ebben a részlegben is, miként ő 24-el több pókfajt jegyzett le mint az Angliai tudósok.

Őskori leletek:

A történet egyszerű, egy miskolci ügryég háza építésekor különleges leveleket talál otthonában, és mint várható felkeresi Herman Ottót, hogy segítse ki ezen levelek megismerésében. Herman Ottó ezek után keresésbe kezdett, és elismerte a leletek jelentőségét. Körül-belül 40 000 évesre becsülte őket.

Azonban ez a felismerése is vizsályt szított. Sokan nem akarták elismerni, hogy az ősember a Kárpát-medencében is élt, sőt támadták emiatt Hermant. De ő támasztotta a maga szavát, és még jobban belevetette magát a kutatásokba. Míg

végül igazra lett. A Szeleta-barlangban olyan bizonyítékokat találtak, amire nem mertek volna nem-et mondani más tudósok sem.

Az idén decemberben lesz 100 éve, hogy Budapesten közlekedési baleset áldozata lett Herman Ottó. Nagyon gazdag munkásságának csak kis szeletét mutattuk be dolgozatunkban, de rendkívül gazdag életműve előtt a mi generációnk is tiszteleg.

Források:

1. http://hu.wikipedia.org/wiki/Herman_Ott%C3%B3
2. http://hasznalt-konyv.vatera.hu/antik_konyv/hermann_otto_az_eszaki_madarhegyek_tajarol_1893_1853635007.html
3. <http://aprod.hu/hirdetes/herman-otto-a-madarak-hasznarol-es-kararol-ID1vadm.html>
4. <http://mek.oszk.hu/04200/04244/html/>
5. <http://www.panoramio.com/user/3417422/tags/Miskolc>